

Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego
Sąd Apelacyjny w Szczecinie
Prokuratura Apelacyjna w Szczecinie
Wojewódzki Sąd Administracyjny w Szczecinie

ACTA IURIS STETINENSIS 5

ZESZYTY NAUKOWE UNIWERSYTETU SZCZECIŃSKIEGO NR 812

Szczecin 2014

Komitet Redakcyjny

dr hab. Zbigniew Kuniewicz prof. US – Dziekan Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego
Ryszard Iwankiewicz – Prezes Sądu Apelacyjnego w Szczecinie
Grzegorz Jankowski – Prezes Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Szczecinie
Józef Skoczeń – Prokurator Apelacyjny
Maciej Żelazowski – Sędzia Sądu Apelacyjnego w Szczecinie, Wiceprezes Sądu Apelacyjnego w Szczecinie
Arkadiusz Windak – Sędzia Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Szczecinie, Przewodniczący II Wydziału
Tadeusz Kulikowski – Zastępca Prokuratora Apelacyjnego
dr hab. Marek Andrzejewski prof. US – Redaktor naukowy
Szymon Slotwiński – Sekretarz redakcji

Rada Naukowa

prof. dr hab. Roman Hauser – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu | prof. dr hab. Andrzej Jakubecki – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie | prof. dr hab. Andrzej Marciniak – Uniwersytet Łódzki | prof. dr hab. Mirosław Nazar – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie | prof. dr hab. Zbigniew Ofiarski – Uniwersytet Szczeciński | dr hab. Adam Olejniczak prof. UAM – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu | dr hab. Lech Paprzycki – Akademia Leona Koźmińskiego w Warszawie | prof. dr hab. Władysław Rozwadowski – Uniwersytet Szczeciński | prof. dr hab. Tadeusz Smoczyński – Uniwersytet Szczeciński, Instytut Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk | prof. dr hab. Roman Wieruszewski – Instytut Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk | prof. dr hab. Bronisław Ziemanin – Uniwersytet Szczeciński | Rosario Sapienza, Full Professor of International and European Law – The University of Catania School of Law | Ashok R. Patil, Prof. dr L.L.M., Ph.D. – National Law School of India University, Bangalore, Karnataka State (India) | Fursa Svetlana Yaroslavovna, prof. dr hab. honoured lawyer of Ukraine | Henry Zhu hao Wang, Assistant Professor – China University of Political Science and Law | Prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius – Uniwersytet Wileński | Dr John Sorabji – University College, London | José García-Añón, Ph.D. in Law, Full Professor, School of Law – University of València (Spain) | Terekhova Lydia, Professor, Doctor of Law, Omsk state University, Faculty of Law | Masahiko Omura, Doctor of Law, Professor at Chuo University Law School (Tokyo, Japan) | Elena Kudryavtseva, Professor, Law Faculty of Moscow State University | Alexandre Freitas Câmara, Professor Emeritus and Head of Civil Procedure Department at Rio de Janeiro Judicial School | Jayesh Rathod, Associate Professor of Law – American University Washington College of Law | Rett R. Ludwikowski, Ph.D., Professor of Law, Columbus School of Law – The Catholic University of America | Lilia Abramchik, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor – Yanka Kupala State University of Grodno (Belarus)

Lista recenzentów znajduje się na stronie internetowej zeszytu naukowego | <http://wpiaus.pl/actaiuris>

Redaktor naukowy | dr hab. Marek Andrzejewski prof. US

Redaktor tematyczny | Szymon Slotwiński

Redaktor językowy | Elżbieta Blicharska

Korektor | Joanna Grzybowska

Skład komputerowy | Iwona Mazurkiewicz

**Publikacja została wydana dzięki wsparciu finansowemu
Sądu Apelacyjnego w Szczecinie, Prokuratury Apelacyjnej w Szczecinie,
Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Szczecinie**

Wersja papierowa jest wersją pierwotną

Pełna wersja publikacji <http://wpiaus.pl/actaiuris>

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne online w międzynarodowej bazie danych
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities
<http://cejsh.icm.edu.pl>

© Copyright by Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2014

ISSN 1640-6818 | ISSN 2083-4373

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIWERSYTETU SZCZECIŃSKIEGO

Wydanie I. Ark. wyd. 25,0. Ark. druk 28,3. Format B5. Nakład 194 egz.

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
-------------	---

ORZECZNICTWO SĄDÓW SZCZECIŃSKICH

Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 10 lipca 2013 r., sygn. akt II S 23/13	11
Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 30 listopada 2012 r., sygn. akt I ACz 813/12	15
Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 28 lutego 2013 r., sygn. akt II AKa 12/13	29
Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 15 maja 2012 r., sygn. akt III AUa 106/12	37
Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 15 grudnia 2011 r., sygn. akt III AUa 385/11	47
Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Szczecinie z dnia 8 lutego 2012 r., sygn. akt I SA/Sz 881/11	53

KOMENTARZE

DO ORZECZEŃ SĄDÓW SZCZECIŃSKICH

Jan Andrzejewski – Głosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 31 października 2012 roku, sygn. akt I ACA 446/12	81
Joanna Szyjewska-Bagińska – Głosa do wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Szczecinie z dnia 6 marca 2013 roku, sygn. akt II SA/Sz 149/13	93

PRAWO KARNE

Mariusz Nawrocki – O (nie)możności łączenia w czyn ciągły zachowań o tożsamej podstawie normatywnej	111
Michał Peno – Współczesne koncepcje uzasadnienia karania (zarys typologii)	129
Adam Wróbel – Pozorny (pomijalny) zbieg przepisów przestępstwa i wykroczenia.....	155

PRAWO CYWILNE

Anna Urbańska-Lukaszewicz – Przenoszenie nieruchomości z majątku wspólnego małżonków do majątku osobistego w świetle orzecznictwa i poglądów doktryny.....	171
Ewa Szubert – Stwierdzenie nabycia spadku – uwagi na temat możliwości wzruszenia prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku oraz zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia.....	193
Szymon Słotwiński – Intertemporalne aspekty kompensacji negatywnych przeżyć pośrednio pokrzywdzonych w orzecznictwie Sądu Najwyższego	213

PRAWO ADMINISTRACYJNE

Marek Górski – Nowe regulacje prawne w zakresie ochrony jakości powietrza – monitoring i przywracanie wymaganego stanu jakości powietrza	233
Kornelia Łuczejko – Dane osobowe w internecie – wybrane zagadnienia administracyjnoprawne	247
Przemysław Zdyb – Postępowanie sądowoadministracyjne w przedmiocie skargi na odmowę udzielenia informacji prasie	263
Radosław Ulanowski, Jan Uniejewski – Zasady postępowania egzekucyjnego w administracji a zasada proporcjonalności	279

Agnieszka Lasecka – Legalizacja obiektu wybudowanego w warunkach samowoli budowlanej a legalizacja obiektu wybudowanego na podstawie nieważnego pozwolenia na budowę.....	299
Jarosław Marczak – Prowincje jako forma samorządu lokalnego w Hiszpanii.....	321
Anna Barczak – Procedury ocen oddziaływania na środowisko	353
Katarzyna Święch-Kujawska – Związki rodzinne a zwolnienia w podatku od spadków i darowizn.....	377
Paweł Mańczyk – Pobór podatku od nieruchomości oraz opłaty targowej, miejscowej, uzdrowskiej i od posiadania psów w drodze inkasa na przykładzie wybranych gmin województwa zachodniopomorskiego.....	393
Ewa Kowalewska – Rola banku centralnego w utrzymaniu stabilności systemu finansowego.....	407
Wojciech Bożek – Glosa do orzeczenia Głównej Komisji Orzekającej z dnia 17 maja 2012 roku BDF1/4900/45/44/12/1149	423

VARIA

Małgorzata W. Greßler – Uwagi o wolności wyboru zawodu w prawie niemieckim	435
---	-----

Szymon Słotwiński*

Uniwersytet Szczeciński

**INTERTEMPORALNE ASPEKTY KOMPENSACJI
NEGATYWNYCH PRZEŻYĆ POŚREDNIO POKRZYWDZONYCH
W ORZECZNICTWIE SĄDU NAJWYŻSZEGO**

Streszczenie

W artykule przedstawiono problematykę kompensacji negatywnych przeżyć pośrednio pokrzywdzonych w świetle zasad prawa intertemporalnego. Przedmiotem analizy jest rozbieżne orzecznictwo Sądu Najwyższego (dalej SN) po wejściu w życie nowelizacji Kodeksu cywilnego i wprowadzeniu 3 sierpnia 2008 roku do polskiego porządku prawnego art. 446 § 4 k.c., który pozwala na zasądzenie stosownego zadośćuczynienia dla najbliższych członków rodziny zmarłego. Głównym problemem, który zarysowuje się w podjętej problematyce, jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy art. 446 § 4 k.c. znajdzie zastosowanie wyłącznie do oceny stosunków prawnych ukształtowanych po wejściu w życie tego przepisu, a więc gdy czyn niedozwolony, powodujący powstanie odpowiedniego stosunku prawnego wystąpił po 3 sierpnia 2008 roku. Przepis ten może jednak służyć zasądzeniu stosownych roszczeń przy stosunkach trwających w momencie rozpoczęcia obowiązywania art. 446 § 4 k.c. W artykule przedstawiono podstawowe zasady prawa intertemporalnego ze wskazaniem ich zastosowania dla ułatwienia rozstrzygnięcia wątpliwości międzyczasowych, które powstają na tle stosowania art. 446 § 4 k.c. Ostatecznie przedstawiono właściwy, w ocenie autora, sposób rozwiązywania wątpliwości intertemporalnych, które powstają przy temporalnej ocenie stosunków

*E-mail: s.slotwinski@op.pl.

prawnych rozpoczętych przed ustanowieniem wskazanej regulacji, a zakończonych po dniu jej wejścia w życie, a w efekcie czego przesądzenie, która z zasad prawa intertemporalnego znajdzie odpowiednie zastosowanie.

Słowa kluczowe: prawo intertemporalne, roszczenie o zadośćuczynienie, wątpliwości intertemporalne

W dniu 3 sierpnia 2008 roku weszła w życie ustawa nowelizująca Kodeks cywilny¹. Zgodnie z art. 1 pkt 3 tej ustawy do art. 446 k.c. dodano kolejną jednostkę redakcyjną (§ 4), która stanowi, że sąd może przyznać najbliższej rodzinie zmarłego odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę. W literaturze i orzecznictwie podkreśla się, że owa nowelizacja jest wyrazem aprobaty ustawodawcy dla dotychczasowego stanowiska literatury i judykatury w tej kwestii². Wskazuje się również, że art. 446 § 4 k.c. uzupełnia wprost katalog roszczeń, które przysługują z tytułu śmierci osoby najbliższej³, jednak, co wymaga zaznaczenia, instytucja uregulowana w tym artykule nie stanowi *novum* w polskim ustawodawstwie. Pierwowzorem omawianej regulacji jest art. 166 Kodeksu zobowiązań⁴. Przed ustanowieniem tego przepisu judykatura starała się odnaleźć podstawy do naprawienia szkody niematerialnej wyrządzonej najbliższym członkom rodziny zmarłego, ponieważ regulacja art. 446 k.c., w dotychczasowym brzmieniu, pozwalała jedynie na naprawienie poniesionych szkód majątkowych. Z tego względu doszukano się podstawy normatywnej roszczenia o zadośćuczynienie dla pokrzywdzonych pośrednich w kumulacji art. 23 w zw. z 24 § 1 wraz z 448 k.c. Punktem wyjścia dla takiej koncepcji było uznanie określonych relacji występujących między członkami najbliższej rodziny za dobra osobiste, które w wyniku śmierci jednego z nich zostały naruszone. Wykorzystano dwa założenia. Po pierwsze, w art. 23 k.c. nie wskazano wyczerpującego katalogu dóbr osobistych, a po drugie, osoba dochodząca zadośćuczynienia powinna wykazać, że zerwanie łączącej ją ze zmarłym emocjonalnej

¹ Ustawa z 30.05.2008 r. o zmianie ustawy Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2008, nr 116, poz. 731).

² Wyrok SN z 5.10.2011 r., IV CSK 10/11, Legalis.

³ Zob. wyrok SN z 9.03.2012 r., I CSK 282/11, Legalis.

⁴ J. Sadowski, M. Wild, *Zadośćuczynienie za śmierć osoby najbliższej w orzecznictwie sądów powszechnych*, „Prawo w Działaniu” 2012, t. 12, *Sprawy cywilne*, s. 61 wraz z przywołanym orzecznictwem.

więzi powoduje poczucie krzywdy⁵. Niedogodnością takiej konstrukcji okazała się jednak konieczność brania pod uwagę przez sąd nie tylko bezprawności działania naruszydca dobra osobistego, ale także jego winy⁶. Zastosowanie natomiast art. 446 § 4 k.c. wymaga jedynie wykazania krzywdy, dlatego prawidłowe wskazanie właściwej podstawy prawnej dochodzonych roszczeń jest o tyle istotne, że w pierwszej kolejności będzie determinować sposób działania osób dochodzących tych roszczeń w postępowaniu sądowym.

Ustanowienie w 2008 roku art. 446 § 4 k.c. stanowiło pewnego rodzaju *remedium* na dotychczasowy stan prawny w kwestii kompensacji ujemnych przeżyć członków najbliższej rodziny zmarłego. Kwestią sporną jest jednak temporalny zakres stosowania tych dwóch podstaw prawnych dla uznania roszczeń o zadośćuczynienie w sytuacjach prawnych będących w toku w momencie zmiany prawa. Niestety ustawodawca w ustawie nowelizującej z maja 2008 roku nie ustanowił przepisów przejściowych, a więc tej regulacji prawnej, która pozwala na precyzyjne ustalenie wpływu prawa nowego (możliwość stosowania art. 446 § 4 k.c.) na stosunki zapoczątkowane za obowiązywania prawa dawnego (konieczność stosowania art. 23 w zw. z 24 § 1 wraz z 448 k.c.). W orzecznictwie SN znajduje się kilka orzeczeń podejmujących powyższy problem. W orzeczeniu SN z 22 października 2010 roku uznano, że: „najbliższemu członkowi rodziny zmarłego przysługuje na podstawie art. 448 KC w związku z art. 24 § 1 KC zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę, gdy śmierć nastąpiła na skutek deliktu, który miał miejsce przed 3.8.2008 r.”⁷ Podobne rozstrzygnięcie SN znalazło się w orzeczeniu z 10 listopada 2010 roku (nazywanym dalej wyrokiem z 2010 r.), w którym stwierdzono, że: „najbliższym członkom rodziny zmarłego nie przysługuje roszczenie o zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę na podstawie art. 446 § 4 k.c., gdy śmierć nastąpiła na skutek deliktu przed dniem 3 sierpnia 2008 r.”⁸ Oba orzeczenia nakazują zasądzenie zadośćuczynienia za doznaną krzywdę na podstawie postawy prawnej sprzed nowelizacji Kodeksu cywilnego. Jest to wniosek oczywisty, gdyż w obu orzeczeniach

⁵ Zob. wyrok SN z 12.12.2002 r., V CKN 1581/00, Legalis; wyrok SN z 2.12.2009 r., I CSK 149/09, Legalis; wyrok SN z 14.01.2010 r., IV CSK 307/09, Legalis; wyrok SN z 11.05.2011 r., I CSK 621/10, Legalis; wyrok SN z 25.05.2011 r., II CSK 537/10, Legalis; uchwała SN z 13.07.2011 r., III CZP 32/11, Legalis.

⁶ Wyrok SN z 12.12.2002 r., V CKN 1581/00, Legalis.

⁷ Uchwała SN z 22.10.2010 r., III CZP 76/10, Legalis.

⁸ Wyrok SN z 10.11.2010 r., II CSK 248/10, Legalis.

zdarzenie i jego następstwa uzasadniające roszczenie o zrekompensowanie ujemnych przeżyć psychicznych wystąpiły jeszcze przed 2008 rokiem. Należy zaznaczyć, że wyrok z 2010 roku był podstawą dla kształtowania zgodnej linii orzeczniczej SN i był przywoływany w kilku uzasadnieniach orzeczeń SN, w których temporalne właściwości art. 23 w zw. z 24 § 1 wraz z 448 k.c., pomimo obowiązującego już art. 446 § 4 k.c. miały decydujące znaczenie dla ustalenia podstawy prawnej roszczenia i zasądzenia zadośćuczynienia dla członków rodziny zmarłego⁹.

Podstawowe założenia wyroku z 2010 roku oparte są na twierdzeniu, że ze względu na brak reguł intertemporalnych w samej ustawie nowelizującej nie można uznać art. 446 § 4 k.c. jako właściwego dla oceny następstw zdarzeń, które nastąpiły przed jego wejściem w życie. Stąd też nadal należy do tych spraw stosować art. 23 w zw. z 24 § 1 wraz z 448 k.c. Ponadto SN wskazał, że przy tak dokonanej zmianie prawa nie można mówić o jakiegokolwiek retroaktywności art. 446 § 4 k.c., gdyż nie znajdą tutaj żadne wyjątki od zasady nieretroakcji wyrażonej w art. 3 k.c., dlatego fikcja obowiązywania art. 446 § 4 k.c. przed jego wejściem w życie nie będzie grała tu żadnej roli. Bardziej SN skłaniał się do rozstrzygnięcia takiego problemu intertemporalnego przez odniesienie się do kwestii retrospektywności prawa, a więc wskazania, które prawo (dawne albo nowe) będzie właściwe dla oceny zdarzeń i ich skutków. W rozpoznawanej przez SN sprawie zdarzenie powodujące śmierć wystąpiło przed 3 sierpnia 2008 roku, stąd też prawem miarodajnym dla kwalifikacji roszczeń członków najbliższej rodziny zmarłego jest prawo sprzed nowelizacji z 2008 roku.

Przed innym problemem stanął skład SN w sprawie zakończonej orzeczeniem z 5 października 2011 roku (nazywanym dalej wyrokiem z 2011 r.). W stanie faktycznym tej sprawy, czyn niedozwolony powodujący ciężkie obrażenia ciała nastąpił w marcu 2008 roku, natomiast śmierć pokrzywdzonego, będąca następstwem tego zdarzenia, nastąpiła we wrześniu 2008 roku. Przypomnijmy, że art. 446 § 4 k.c. wszedł w życie w sierpniu 2008 roku. W przedmiotowej sprawie SN wskazał, że: „przepis art. 446 § 4 k.c. ma zastosowanie do roszczeń osób będących członkami najbliższej rodziny zmarłego także wtedy, gdy śmierć poszkodowanego, która nastąpiła w czasie obowiązywania tego przepisu,

⁹ Zob. wyrok SN z 25.05.2011 r., II CSK 537/10, Legalis; wyrok SN z 9.03.2012 r., I CSK 282/11, Legalis; postanowienie SN z 13.12.2011 r., IV CSK 377/11, Legalis; uchwała SN z 13.07.2011 r., III CZP 32/11, Legalis.

była następstwem zdarzenia sprzed jego wejścia w życie¹⁰. Takie jednoznaczne rozstrzygnięcie może wprowadzić pewne wątpliwości w ustaleniu właściwej podstawy prawnej roszczeń o zadośćuczynienie w przypadku zaistnienia rozciągniętego w czasie stanu faktycznego, który powoduje wyraźny problem intertemporalny.

Stanowisko SN wyrażone w wyroku z 2011 roku zostało uzasadnione rozczłonkowaniem stanu faktycznego na poszczególne zdarzenia w sensie ontologicznym. Sąd Najwyższy stanął wówczas przed dylematem, które ze zdarzeń będzie odpowiednie dla wyboru właściwego temporalnie prawa, czy wystąpienie deliktu, który nastąpił przed nowelizacją, czy śmierć, która nastąpiła, gdy art. 446 § 4 k.c. już obowiązywał. Za trafne SN uznał to drugie zdarzenie, które wystąpiło już w momencie obowiązywania „nowego prawa”. Jak można zauważyć, w tym wyroku SN nie rozważał stanu faktycznego pod względem przyczynowo-skutkowym, ale wybrał, jak można obrazowo określić, teorie dwóch zdarzeń, które w świetle wykładni art. 446 § 4 k.c. nie wykazują na tyle silnego temporalnego związku, aby stosowanie „prawa dawnego” można było uznać za uzasadnione, ponieważ roszczenia osób pośrednio poszkodowanych powstają, według SN, dopiero z chwilą śmierci bezpośrednio poszkodowanego. W ten sposób w niniejszej sprawie SN nie rozpatrywał kwestii intertemporalnych, które w ogóle nie powstają przy takim sposobie rozumowania.

Na tle wyżej opisanych stanowisk SN rodzi się pytanie o zakres czasowy stosowania art. 446 § 4 k.c. w świetle art. 23 w zw. z 24 § 1 wraz z 448 k.c. i odwrotnie. Dla precyzyjnego ustalenia zasięgu niniejszego artykułu i jego klarowności, konieczne jest rozgraniczenie dwóch pojęć: obowiązywania aktu prawnego od czasowego zakresu jego zastosowania, co pozwoli na wytyczenie granic czasowej przynależności i stosowalności danego przepisu prawnego do systemu prawnego¹¹.

Odróżnienie tych pojęć jest o tyle istotne, że samo obowiązywanie przepisów prawnych można rozpatrywać na kilku płaszczyznach, zwłaszcza w aspekcie czasowym. Prowadzi to do wniosku, że każdy przepis w danej chwili uzyskuje moc obowiązującą, a w innej ją traci, co pozwala na wyznaczenie w pewnym kontinuum czasowym takiego przedziału, który będzie stanowić czasowy

¹⁰ Wyrok SN z 5.10.2011 r., IV CSK 10/11, Legalis.

¹¹ T. Pietrzykowski, w: *System Prawa Prywatnego. Prawo cywilne – cz. ogólna*, t. I, red. M. Safjan, wyd. 2, Warszawa 2012, s. 700 i n.; T. Pietrzykowski, *Podstawy prawa intertemporalnego. Zmiany przepisów a stosowanie prawa*, wyd. 1, LexisNexis, Warszawa 2011, s. 11 i n.

zakres obowiązywania danego przepisu prawnego¹². Przez obowiązywanie danego aktu należy rozumieć jego włączenie do aktualnego systemu prawnego przewidzianego prawem trybu, najczęściej przez ogłoszenie¹³. Zagadnienie takie należy odróżnić od wspomnianego wcześniej zakresu czasowego stosowania przepisu prawa, co pozwala na dalsze stosowanie norm do określonych stosunków prawnych, mimo utraty mocy obowiązującej przez przepisy prawne, na podstawie których te normy zrekonstruowano¹⁴. Można to ująć jako związek między uregulowanymi w danym akcie następstwami prawnymi ze zdarzeniami, które wystąpiły w pewnym przedziale czasu¹⁵. Odróżnienie od siebie kwestii czasowego obowiązywania od czasowego stosowania pozwala na dostrzeżenie, że: „okres stosowalności przepisu może nie pokrywać się z okresem jego przynależności do obowiązującego systemu prawnego. Zarówno początek, jak i koniec tych dwóch okresów może przypadać na inne punkty czasowe”¹⁶. Z samego faktu uchylecia danej ustawy nie możemy automatycznie wnioskować o odebraniu jej możliwości wpływania na trwające stosunki prawne¹⁷. W związku z czym uznać należy, że czas stosowania przepisu może nie pokrywać się z okresem jego przynależności do aktualnie obowiązującego porządku prawnego¹⁸. Pewne reguły o charakterze intertemporalnym mogą więc nakazywać sięgnięcie do przepisów już nieobowiązujących w celu ustalenia, jakie skutki prawne należy wiązać z określonym rodzajem zdarzeń¹⁹. Innymi słowy, obowiązujące w systemie prawnym reguły intertemporalne mogą nakazywać ustalanie konsekwencji prawnych zdarzeń na podstawie treści przepisów, które aktualnie są nieobowiązujące, ale były obowiązujące w określonym czasie²⁰. Z tych względów może się zdarzyć, że pomimo ustanowienia art. 446 § 4 k.c.,

¹² T. Pietrzykowski, w: *System...*, s. 698.

¹³ *Ibidem*, s. 700; zob. Ustawę z 20.07.2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych (Dz.U. nr 62, poz. 718 z późn. zm.).

¹⁴ T. Pietrzykowski, *Podstawy...*, s. 15; S. Grzybowski, *System Prawa Cywilnego. Część ogólna t. I*, Ossolineum 1974, s. 137; J. Gwiazdomorski, *Międzyczasowe Prawo Prywatne*, „Nowe Prawo” 1965, nr 6, s. 614.

¹⁵ P. Machnikowski, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, wyd. 4, Warszawa 2012, s. 10.

¹⁶ T. Pietrzykowski, w: *System...*, s. 704.

¹⁷ M. Sośniak, *Konflikty w czasie norm cywilnoprawnych*, Kraków 1962, s. 8.

¹⁸ S. Grzybowski, *System...*, s. 137.

¹⁹ T. Pietrzykowski, w: *System...*, s. 703 wraz z przywołanym orzecznictwem.

²⁰ *Ibidem*, s. 706.

który ma być wyłączną podstawą roszczeń o zadośćuczynienie dla członków najbliższej rodziny, nadal konieczne będzie wykorzystywanie ich na podstawie art. 23 w zw. z 24 § 1 wraz z 448 k.c. Są to zagadnienia niezbędne dla zrozumienia problemu intertemporalnego, jaki powstaje w relacjach między art. 23 w zw. z 448 k.c. a 446 § 4 k.c.

Przez sam problem intertemporalny należy rozumieć wątpliwość, co do konieczności: „stosowania dawnych przepisów prawnych, obecnie już nieprzynależących do porządku prawnego, albo nowych przepisów prawnych, wywołaną zmianą stanu prawnego”.²¹ Główną przyczyną powstawania takich problemów intertemporalnych jest dokonywana przez prawodawcę zmiana prawa. Nasilenie konfliktów czasowych między normami prawnymi następuje w szczególności między aktualnymi stosunkami prawnymi a zdarzeniami względem nich przeszłymi albo przyszłymi. Problemy intertemporalne można rozstrzygnąć przez zastosowanie określonych reguł intertemporalnych, które należy w pierwszej kolejności zrekonstruować z właściwych przepisów przejściowych, a w razie ich braku, z przepisów wprowadzających Kodeks cywilny jako reguł wspólnych wszystkim stosunkom cywilnoprawnym²². W literaturze powszechnie akceptuje się pogląd, że przepisy wprowadzające podstawowe dla danej dziedziny akty prawne stanowią jedno ze źródeł obowiązywania reguł intertemporalnych²³. Ponadto zaznacza się, że zawarte w tych aktach rozstrzygnięcia intertemporalne można *per analogiam* stosować do przypadków, w których ustawodawca nie ustanowił przepisów przejściowych²⁴. Przyjmuje się, że ze względu na strukturalne podobieństwa poszczególnych komplikacji intertemporalnych, niektóre przepisy przejściowe traktuje się jako wyraz pewnych zasad ogólnych²⁵. Dla stosunków cywilnoprawnych, w sytuacjach zmiany prawa, gdy jedynym sposobem rozwiania wątpliwości międzyczasowych będzie proces wykładni i wnioskowań prawniczych, nieocenionym źródłem rekonstrukcji takich reguł są przepisy

²¹ T. Pietrzykowski, *Podstawy prawa...*, s. 23 i n.; S. Grzybowski, *System...*, s. 137 i n.

²² Ustawa z 23.04.1964 r. Przepisy wprowadzające kodeks cywilny Dz.U. 1964, nr 16, poz. 94.

²³ T. Pietrzykowski, *System...*, s. 719; M. Kłoda, *Prawo międzyczasowe prywatne. Podstawowe zasady*, Warszawa 2007, s. 222 i n.

²⁴ Istnieje spór co do tego, czy korzystamy z analogii legis czy iuris, zob. M. Kłoda, *Prawo...*, s. 230–243.

²⁵ T. Pietrzykowski, *System...*, s. 719.

wprowadzające Kodeks cywilny²⁶. W literaturze prawniczej wypracowano katalog takich zasad (reguł intertemporalnych)²⁷:

1. Zasada retroaktywności – występuje wówczas, gdy dla oceny zdarzeń przeszłych i ich skutków właściwe jest prawo nowe.
2. Zasada bezpośredniego działania prawa nowego – zdarzenia, względem zmiany prawa, teraźniejsze i przyszłe, ale wykazujące związek ze zdarzeniami przeszłymi podlegają prawu nowemu.
3. Zasada *tempus regit actum* – prawo dawne jest miarodajne dla oceny zdarzeń przeszłych i ich skutków.
4. Zasada dalszego działania prawa dawnego – ocena zdarzeń teraźniejszych i przyszłych wykazujących związek ze zdarzeniami przeszłymi następuje przez prawo dawne.

Wywiedzione w ten sposób reguły stanowią główne źródło rozstrzygnięcia określonego problemu intertemporalnego. Wskazane orzeczenie SN z 2011 roku niewątpliwie dotyczy szczególnego problemu intertemporalnego. Wyjątkowość tego zagadnienia polega właśnie na tym, że nie mamy do czynienia z typową wątpliwością intertemporalną. Nie występują tutaj dwa konkurencyjne reżimy prawne, reprezentujące z jednej strony regulacje prawa dawnego, z drugiej zaś – prawa nowego, które normują daną kwestię w sposób zupełny, lecz różny. Dodatkowo sam ustawodawca nie rozstrzygnął, który z nich ma być właściwy dla zdarzeń przeszłych oraz teraźniejszych. W podjętej problematyce trudno mówić o wskazaniu konkurencyjnych norm prawnych miarodajnych dla oceny danego stosunku prawnego. Jest to spowodowane tym, że problemy intertemporalne związane z regulacją zadośćuczynienia dla pokrzywdzonych pośrednio są skutkiem rywalizacji stanu prawnego z brakiem precyzyjnego unormowania tej kwestii ze stanem prawnym, który określa tę materię w sposób pełny. W dawnym stanie prawnym roszczenie o zadośćuczynienie oparte było na wypracowanej przez doktrynę i przyjętej przez judykaturę koncepcji powiązania art. 23 z art. 24 oraz z art. 448 k.c., obecnie ustawodawca rozstrzygnął tę kwestię ustanawiając art. 446 § 4 k.c. Ta swoista wątpliwość intertemporalna ma charakter szczególny z tego względu, że nie chodzi tu o kolizję między normami aktualnie obowiązującymi a normami już nieobowiązującymi. W podjętej przez autora

²⁶ Ustawa z 23.04.1964 r. Przepisy wprowadzające Kodeks cywilny (Dz.U. 1964, nr 16, poz. 94 z późn. zm.).

²⁷ Zob. T. Pietrzykowski, *System...*, s. 737 i n.; J. Gwiazdomorski, *Międzyczasowe...*, s. 618 i n.; M. Kłoda, *Prawo...*, s. 68 i n.

problematyce chodzi o kolizję między nową obowiązującą normą (wynikającą z art. 446 § 4 k.c.) a innymi nadal obowiązującymi normami (art. 23 z art. 24 oraz z art. 448 k.c.), które ze względu na moment czasowy wystąpienia zdarzenia były jedynym rozwiązaniem na niezupełny wówczas stan prawny. To spostrzeżenie będzie więc determinować dalsze rozważania związane ze wskazaniem preferowanego w danym stanie rzeczy zastosowania rozwiązań dawnego albo nowego stanu prawnego.

Właściwe podejście do intertemporalnych aspektów dochodzonych roszczeń o zadośćuczynienie wymaga szczegółowej analizy czasowego zakresu stosowania dwóch możliwych w tym względzie podstaw prawnych. Pierwszą kwestią będzie zbadanie, czy art. 446 § 4 k.c. wykazuje właściwości retroaktywne, gdyż ten wątek często pojawia się we wcześniej przywołanych orzeczeniach SN.

Zgodnie z art. 3 k.c. ustawa nie ma mocy wstecznej, chyba że wynika to z jej brzmienia lub celu. Ze względu na umiejscowienie jej w przepisach ogólnych Kodeksu cywilnego ma ona charakter zasady podstawowej²⁸. W literaturze zaznacza się, że zawarta w tym przepisie prawnym reguła interpretacyjna potwierdza zasadę, że nowy akt prawny działa jedynie na przyszłość, jednak z pewnymi wyjątkami²⁹. Moc wsteczna może wynikać z treści albo celu nowych przepisów. Z art. 3 k.c. *in fine* wywodzi się wnioski o konieczności stosowania w pierwszej kolejności wykładni językowej (z brzmienia ustawy), a następnie wykładni funkcjonalnej (z celu ustawy)³⁰. Przy czym podnosi się, że działanie wsteczne danej normy prawnej opartej na jej celu jest możliwe tylko i wyłącznie wtedy, gdy kwestii tej nie można jednoznacznie rozstrzygnąć na podstawie dyrektyw wykładni językowej³¹. Według P. Machnikowskiego takie ujęcie powyższej kwestii jest zgodne z podstawowymi założeniami derywacyjnej koncepcji wykładni prawa, w której wykładnia funkcjonalna, odwołująca się do wartości przypisywanych racjonalnemu prawodawcy ma charakter jedynie uzupełniającej i korygującej rezultaty wykładni językowej³². Niedopuszczalne jest zatem

²⁸ J. Gwiazdomorski, *Międzyczasowe...*, s. 615.

²⁹ T. Pietrzykowski, *Podstawy...*, s. 41–42.

³⁰ P. Machnikowski, *Kodeks...*, s. 10.

³¹ *Ibidem*, s. 10, jednak wielu autorów wskazuje na niekonstytucyjność tego przepisu w aspekcie wywodzenia mocy wstecznej z celu przepisów prawnych, zob. *ibidem*, s.12 wraz z podaną tam literaturą.

³² *Ibidem*, s.10; zob. M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, wyd. 5, LexisNexis, Warszawa 2010, s. 313 i n.

ustalenie wstecznego działania prawa na podstawie jego celu, a wbrew jego brzmieniu³³.

Na tle powyższych rozważań retroaktywność art. 446 § 4 k.c. może być uzasadniona literalnym brzmieniem tego przepisu albo innym przepisem, który scharakteryzujemy jako przejściowy. Ustawa nowelizująca, która dodała ten przepis, nie zawierała żadnych regulacji przechodnich. Można przypuszczać, że właśnie z tego względu intencją prawodawcy było objęcie tym przepisem jedynie zdarzeń przyszłych (a więc niestosowanie tego przepisu do zdarzeń przeszłych oraz teraźniejszych). Analiza treści art. 446 § 4 k.c. nie daje także podstaw do przyjęcia, że ma on moc wsteczną. Zgodnie z § 51 ust. 2 Zasad techniki prawodawczej³⁴, które stanowią zespół wytycznych do prawidłowego redagowania tekstów aktów prawnych, możliwe jest nadanie przepisowi mocy wstecznej, która będzie wynikać z jego treści. Powinien on jednak w sposób precyzyjny i jednoznaczny wskazywać zdarzenia albo stany rzeczy, do których się odnosi, a które powstały przed jego wejściem w życie. Treść powyższej wytycznej pozwala bezspornie przyjąć, że redakcja art. 446 § 4 k.c. w ogóle jej nie odpowiada. Wyklucza to możliwość stosowania tego artykułu do kwalifikacji następstw zdarzeń, które wystąpiły przed jego wejściem w życie, gdyż niedopuszczalne jest wywodzenie z niego mocy wstecznej³⁵. W uzasadnieniach wskazanych na początku orzeczeń SN padają również twierdzenia odmawiające normie wyinterpretowanej z art. 446 § 4 k.c. właściwości retroaktywnych.

Niewykazywanie przez normę z art. 446 § 4 k.c. możliwości objęcia stanów rzeczy przed swoim wejściem w życie, powoduje konieczność rozważenia powyższego problemu w aspekcie retrospektywności prawa, czyli ustalenia, który stan prawny (dawny albo nowy) będzie właściwy dla oceny podejmowanej problematyki ze względu na określony moment czasowy³⁶. Punktem wyjścia dla rozważań nad retrospektywnością norm prawnych jest zawsze wskazanie, z jakim zdarzeniem (faktem) mamy do czynienia³⁷. Porównując wcześniej opisane

³³ P. Machnikowski, w: *Kodeks...*, s. 11 wraz z przywołanym orzecznictwem.

³⁴ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 20.06.2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”, Dz.U. 2002, nr 100, poz. 908 ze zm.

³⁵ J. Sadowski, M. Wild, *Zadośćuczynienie...*, s. 68 wskazują, że niedopuszczalność wstecznego stosowania art. 446 § 4 k.c. jest łagodzona możliwością stosowania art. 448 k.c. z nowym sposobem interpretowania tego przepisu, która pozwala na zasądzenie stosownego zadośćuczynienia w związku ze śmiercią osoby bliskiej.

³⁶ P. Machnikowski, w: *Kodeks...*, s. 12.

³⁷ T. Pietrzykowski, *System...*, s. 710 i n.; M. Kłoda, *Prawo...*, s. 55–56.

orzeczenia SN można stwierdzić, że zapadły w zbliżonym stanie faktycznym. Zachodzi między nimi jednak podstawowa różnica. Otóż moment śmierci w orzeczeniu z 2011 roku następuje po upływie dłuższego okresu od wystąpienia deliktu. Należy podkreślić, że właśnie ta rozciągłość w czasie między zdarzeniem a spowodowanym przez niego następstwem – śmiercią poszkodowanego, które nastąpiło po wejściu w życie art. 446 § 4 k.c., jest jednym z argumentów przemawiających za takim rozstrzygnięciem w wyroku z 2011 roku. Zdaniem autora, SN w orzeczeniu z 2011 roku powinien inaczej odnieść się do scharakteryzowania zdarzenia aktualizującego możliwość dochodzenia zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. Przede wszystkim SN wykorzystał w wykładni niepozbowionej racjonalności, art. 446 § 4 k.c. Pozwoliło to składowi orzekającemu na wyznaczenie niezwykle precyzyjnej czasowej linii demarkacyjnej, która podzieliła stan faktyczny na dwa okresy. Pierwszy dotyczy chwili wystąpienia czynu niedozwolonego i z tego względu należy go oceniać według dotychczasowego stanu prawnego. Drugi okres natomiast obejmuje swoim zasięgiem śmierć poszkodowanego i zostaje umiejscowiony po zmianie prawa. Biorąc pod uwagę fakt, że śmierć bezpośrednio poszkodowanego jest wyłączną przesłanką dochodzenia zadośćuczynienia na podstawie art. 446 § 4 k.c. oraz fakt, że zdarzenie to wystąpiło już za jego obowiązywania, prowadzi to do jednej konkluzji. Tak ujęte rozumowanie wyklucza możliwość powstania jakichkolwiek problemów intertemporalnych, czemu skład orzekający dał wyraz w wyroku z 2011 roku³⁸. Oczywiście jest również, że SN zauważył związek przyczynowo-skutkowy między wyróżnionymi przez siebie zdarzeniami, ale nie uznał ich za dość istotne, by rozważać zagadnienia restrospektywności prawa.

Jak już wspomniano, każda próba rozstrzygnięcia problemu międzyczasowego powinna rozpocząć się od dokładnej kwalifikacji zdarzenia prawnego, który tę wątpliwość powoduje³⁹. Dla prawa intertemporalnego nie jest bowiem obojętny rezultat dokonanej kwalifikacji. Przede wszystkim dlatego, że prawo międzyczasowe składa się z wielu różnych reguł intertemporalnych. Oczywiście w literaturze można spotkać głosy przyznające jednej regule charakter nadrzędny nad pozostałymi⁴⁰. W dziedzinie tej nie występuje jednak jedno prawidł

³⁸ Zob. B. Lackoroński, *Glosa do wyroku SN z 5 października 2011 r., sygn. IV CSK 10/1*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2012, z. 9, s. 630.

³⁹ T. Pietrzykowski, *Podstawy...*, s. 28 i n.

⁴⁰ Chodzi o zasadę *tempus regit actum*, zob.: T. Pietrzykowski, *Podstawy...*, s. 39–40; M. Kłoda, *Prawo...*, s. 114.

stanowiące odpowiedź na wszelkie niejasności. Z tej przyczyny tak istotne jest dokonanie prawidłowej kwalifikacji danego zdarzenia, ponieważ poszczególne reguły intertemporalne odpowiadają istocie stosunków prawnych wykreowanych przez te zdarzenia.

Sąd Najwyższy w orzeczeniu z 2011 roku wyróżnił sytuację, w której w jednym momencie lub w krótkim odstępie czasu występuje czyn niedozwolony oraz jego skutek, który może być relewantny prawnie i stanowić aktualizację prawem przewidzianych roszczeń. Odróżnił ją od sytuacji, w której wystąpienie deliktu i jego konsekwencji rozciągnięte jest w czasie. Warto więc zadać pytanie, czy rzeczywiście występująca rozciągłość czasowa pewnej kategorii ontologicznej przekreśla możliwość ustalenia jednolitego stanu faktycznego, oczywiście wydłużonego w pewnym kontinuum czasowym, który rozpoczął się w jednym, a zakończył w innym momencie. Innymi słowy, czy aby na pewno rozciągłość w czasie dekompletuje jednolitą strukturę stanu faktycznego zapoczątkowanego przez określone zdarzenie? Na tak postawione pytanie należy udzielić negatywnej odpowiedzi. Jedną z właściwości prawa intertemporalnego jest rozstrzyganie o zdarzeniach rozpoczętych w okresie obowiązywania jednego stanu prawnego, a zakończonych w okresie obowiązywania innego, w danym momencie, aktualnego stanu prawnego. Inaczej niż to uczynił SN, należałoby przyjąć, że mamy do czynienia nie z dwoma odrębnymi okresami, ale z jednym stanem faktycznym, który ostatecznie zakończył się w nowym stanie prawnym, a więc już po dodaniu art. 446 § 4 k.c. Tym samym należy uznać, że wystąpił tu problem intertemporalny. W momencie wystąpienia czynu niedozwolonego powstała odpowiedzialność odszkodowawcza sprawcy, której treść ostatecznie ukształtowała się po śmierci bezpośrednio poszkodowanego.

Zgodnie z koncepcją J. Gwiazdomorskiego czyn niedozwolony należy do tej kategorii faktów, które zawsze po wystąpieniu kreują treść stosunku prawnego⁴¹. Nie inaczej było w rozpatrywanej przez SN sprawie. Wystąpienie deliktu doprowadziło do powstania odpowiedzialności odszkodowawczej sprawcy, która najpierw związana była z ciężkimi obrażeniami ciała poszkodowanego, a ostatecznie dotyczyła jego śmierci. Tymczasem wszelkie kwalifikacje prawne roszczeń (od razu wymagalnych oraz potencjalnie możliwych w przyszłości), wynikające z takiego stanu rzeczy nastąpiły już w momencie pojawienia się

⁴¹ J. Gwiazdomorski, *Glosa do orzeczenia SN z 2 czerwca 1967 r.*, „Nowe Prawo” 1968, nr 2, s. 277.

deliktu. Takie stanowisko znajduje potwierdzenie w treści przywołanych poniżej reguł intertemporalnych.

Milczenie ustawodawcy przy wprowadzeniu art. 446 § 4 k.c. co do jego czasowego zastosowania, ze względu na brak w ustawie nowelizującej stosownych przepisów przejściowych, a także niemożliwość stosowania wyjątków z art. 3 k.c., powoduje konieczność sięgnięcia do przepisów wprowadzających Kodeks cywilny. Analiza tych przepisów, a zwłaszcza art. XXVI p.w.k.c., prowadzi do wniosku, że prawem właściwym do oceny odpowiedzialności odszkodowawczej, wraz ze wszystkimi wynikającymi z niego roszczeniami, będzie prawo dotychczasowe, a więc sprzed nowelizacji, jeżeli oczywiście stosunek prawny został zapoczątkowany przed zmianą prawa i trwa nadal. Jest to zgodne z wywodzoną z tego artykułu zasadą *tempus regit actum*, zgodnie z którą zdarzenie wywołuje tylko takie skutki, jakie określało prawo obowiązujące w momencie jego wystąpienia⁴². Od tej zasady występują jednak wyjątki. Na kanwie prawa zobowiązań wyprowadzono go z art. XLIX § 1 p.w.k.c.: „do zobowiązań, które powstały przed dniem wejścia w życie kodeksu cywilnego, stosuje się przepisy tego kodeksu, jeżeli chodzi o skutki prawne zdarzeń, które nastąpiły po dniu wejścia kodeksu w życie, a które nie są związane z istotą stosunku prawnego”. Z brzmienia tego przepisu można zrekonstruować dwie reguły intertemporalne, które znajdą zastosowanie w zależności od relacji między ocenianym zdarzeniem a stosunkiem prawnym. W wypadku zdarzeń niewykazujących istotnych więzi z treścią zobowiązania stosujemy zasadę bezpośredniego działania prawa nowego, czyli dla oceny danych faktów właściwe jest prawo nowe. Stanowi to przełamanie zasady, wynikającej z art. XXVI p.w.k.c. Zgoła odmiennie przedstawia się sprawa, gdy zdarzenie, które wystąpiło po zmianie prawa, jest istotnie związane z treścią dotychczasowego zobowiązania. Wówczas stosujemy zasadę dalszego działania ustawy dawnej, czyli prawem miarodajnym dla oceny tego zdarzenia, nawet po zmianie prawa, będzie wciąż dawny stan prawny. Argumentami przemawiającymi za koniecznością stosowania zasady dalszego działania ustawy dawnej, zwłaszcza w dziedzinie zobowiązań, jest zagwarantowanie bezpieczeństwa obrotu oraz ochrona zaufania stron co do aktualnego stanu prawnego, na podstawie którego należy oceniać ich prawa i obowiązki⁴³.

⁴² J. Gwiazdomorski, *Międzyczasowe...*, s. 620 i n.

⁴³ M. Kłoda, *Prawo...*, s. 97.

Podnosi się, że zdarzenia istotnie związane z treścią zobowiązania są wyłącznie właściwe określonym typom stosunków prawnych⁴⁴. Uchwycenie tej więzi jest jednak znacznie prostsze w stosunkach zobowiązaniowych powstających na podstawie umów. Nie wchodząc w szczegółowe rozważania na ten temat, można wskazać na odwołanie darowizny jako przykład zdarzenia, które wykazuje istotną więź z zobowiązaniem. Do takiego wniosku trudno natomiast dojść, gdy scharakteryzujemy relacje występujące między przelewem wierzytelności albo następczą niemożliwością świadczenia a danym stosunkiem zobowiązaniowym. Są to bowiem instytucje właściwe niemalże każdemu zobowiązaniu.

Każdy z powyższych przykładów oparty był jednak na podstawowym założeniu, że najpierw musiał powstać dany stosunek prawny, a następnie wystąpiło zdarzenie modyfikujące jego treść albo prowadzące do jego wygaśnięcia. Prowadzi to do kolejnego wniosku. Przy zdarzeniach mających istotny związek ze zobowiązaniem można odnaleźć kolejną cechę, która uzasadnia tę specyficzną relację. Chodzi o okoliczność, że gdyby nie ten stosunek, to omawiane zdarzenie w ogóle by nie wystąpiło. Nie można przecież odwołać darowizny nie pozostając w tym stosunku prawnym jako darczyńca. Można natomiast dokonać cesji wierzytelności będąc w jakimkolwiek stosunku zobowiązaniowym po stronie wierzyciela. Wynika stąd wniosek, że zdarzenie istotnie związane z zobowiązaniem jest kreowane przez ten stosunek. Opisując wpływ ocenianego zdarzenia na cały stan faktyczny można powiedzieć, że tylko nieznacznie go uzupełnia, gdyż jego wystąpienie było możliwe wyłącznie dzięki temu określonemu stosunkowi prawnemu. Z tych względów omawiane zdarzenie jest związane z: „istotą [stosunku prawnego – dop. S.S.] i z tej istoty w przeważającej mierze wypływa”⁴⁵. Jeżeli w wyniku analizy danego stanu faktycznego dojdziemy do podobnych wniosków, to należy stosować prawo dotychczasowe dla oceny zdarzeń modyfikujących lub umarzających stosunki zobowiązaniowe, gdy wystąpiły po zmianie prawa. Jest to zgodne z zasadą dalszego działania ustawy dawnej.

Powyższe uwagi należy przenieść do uregulowań dotyczących czynów niedozwolonych. Kwestią problematyczną *prima facie* może być specyfika tych stosunków zobowiązaniowych, gdyż w ich przypadku na treść stosunku prawnego w większej mierze wpływają okoliczności faktyczne. W orzeczeniu SN z 2011 roku stosunek zobowiązaniowy powstał wskutek deliktu wyrządzającego

⁴⁴ Zob. M. Kłoda, *Glosa do wyroku SN z 5 października 2011 r., sygn. IV CSK 10/1*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2013, z 2, s. 121 wraz z przywołanym bogatym orzecznictwem SN.

⁴⁵ J. Gwiazdomorski, *Glosa do orzeczenia SN z 2 czerwca 1967...*, s. 281.

poszkodowanemu ciężkie obrażenia ciała. W tamtej chwili wykreowany został stosunek odpowiedzialności odszkodowawczej sprawcy szkody o treści zgodnej z wówczas obowiązującymi przepisami prawa. Następnie poszkodowany zmarł, co w powyższych okolicznościach jest zdarzeniem bezpośrednio modyfikującym dotychczasowy stosunek zobowiązaniowy przez zaktualizowanie roszczeń osób pośrednio poszkodowanych przez sprawcę szkody. Należy stwierdzić, że między tymi zdarzeniami występuje ścisły związek przyczynowy, gdyż śmierć była następstwem wcześniej odniesionych przez poszkodowanego obrażeń⁴⁶. Oznacza to, że śmierć poszkodowanego finalizuje stan faktyczny, ostatecznie go kończąc, a tym samym kształtując w sposób definitywny treść praw i obowiązków podmiotów uwikłanych w ten stosunek prawny⁴⁷. Powyższe okoliczności bezpośrednio wskazują więc, że śmierć poszkodowanego jest zdarzeniem istotnie wpływającym na treść stosunku prawnego, który został zapoczątkowany przez doznanie ciężkich uszkodzeń ciała. Stwierdzenie wystąpienia tej cechy powoduje konieczność stosowania prawa dawnego do oceny tego stosunku prawnego, w tym ustalenie relacji między roszczeniami osób pośrednio pokrzywdzonych a samym zobowiązaniem, wynikającym z odpowiedzialności odszkodowawczej sprawcy, nawet po zmianie obowiązującego stanu prawnego⁴⁸. J. Gwiazdomorski uzasadnia także potrzebę stosowania w takich sytuacjach prawa dawnego, koniecznością zagwarantowania zaufania społeczeństwa do obowiązującego prawa, a więc do przewidywania przez każdą osobę skutków podejmowanych przez siebie działań⁴⁹. Powyższe rozważania oparte są także na orzeczeniu SN z dnia 2 czerwca 1967 roku, który bezpośrednio wskazał, że do skutków czynu niedozwolonego stosujemy przepisy dotychczasowe, nawet gdy wystąpiły one po zmianie prawa⁵⁰. Niemniej problem jest o tyle skomplikowany, że przez prawo

⁴⁶ *Ibidem*, autor wskazuje, że normalnym następstwem śmiertelnego obrażenia ciała jest śmierć poszkodowanego. Śmierć jest bezpośrednim skutkiem zdarzenia, które z niego wynika. Oznacza to, że śmierć jest zdarzeniem, które zmienia treść istniejącego już stosunku zobowiązaniowego, polegającego na obowiązku naprawienia szkody.

⁴⁷ Zob. M. Kłoda, *Glosa do wyroku SN z 5 października 2011 r., sygn. IV CSK 10/1*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2013, z. 2, s. 123. Autor podkreśla, że skutki danego czynu niedozwolonego wpisują się w treść stosunku prawnego i są uregulowane przez treść tego stosunku, który został wyznaczony przepisami prawa obowiązującymi w chwili wystąpienia deliktu.

⁴⁸ J. Gwiazdomorski, *Glosa...*, s. 281; B. Lackoroński, *Glosa...*, s. 632.

⁴⁹ J. Gwiazdomorski, *Glosa...*, s. 278.

⁵⁰ Wyrok SN z 2.06.1967 r., III PRN 38/67, „Nowe Prawo” 1968, nr 2, s. 275. W uzasadnieniu tego orzeczenia SN stwierdził, że wykładnia art. XLIX §1 PWKC prowadzi do wniosku, że nie stosuje się nowej ustawy przy ocenie skutków czynu niedozwolonego, który zdarzył się przed

dawne musimy rozumieć stan prawny sprzed nowelizacji, który nie porusza bezpośrednio problematyki roszczeń członków rodziny zmarłego, a w którym starano się łagodzić stosowny brak regulacji rezultatem wykładni art. 23 w zw. 24 w zw. z 448 k.c.

W omawianej problematyce intertemporalnej, na podstawie wskazanych wyżej argumentów, jesteśmy zobowiązani do stosowania reguły intertemporalnej dalszego stosowania prawa dawnego. W konsekwencji oznacza to konieczność sięgnięcia do prawa dotychczasowego, które milczy, co do zasady, na temat tych roszczeń pośrednio poszkodowanych w wypadku śmierci członka ich rodziny. Normatywnym uzasadnieniem zastosowania tego pravidła intertemporalnego jest wielokrotnie już przywoływany art. XLIX § 1 p.w.k.c. i wykazanie wystąpienia specyficznej relacji między ocenianym zdarzeniem a stosunkiem prawnym. Konieczność odwoływania się do prawa dotychczasowego pozwala także na wykorzystywanie poglądów judykatury i nauki aktualnych w tamtym okresie. Z tych względów można uznać, że dzień 3 sierpnia 2008 roku jest datą graniczną, która nie służy do rozbicia stanu faktycznego na dwa odrębne okresy, jak to uczynił SN w 2011 roku, ale do precyzyjnego wskazania stanu prawnego właściwego do oceny:

- stosunków prawnych powstałych i zakończonych przed zmianą prawa, wówczas właściwe jest prawo dawne (zasada *tempus regit actum*),
- stosunków prawnych powstałych przed zmianą prawa i nadal trwających po tej zmianie – również właściwe będzie prawo dawne dla oceny zdarzeń wpływających na ten stosunek i wynikających z jego istoty, które wystąpią po zmianie prawa (zasada dalszego działania ustawy dawnej),
- stosunków prawnych, które dopiero powstaną; dopiero w odniesieniu do nich można stosować art. 446 § 4 k.c.

Podstawą prawną dochodzonych roszczeń o zadośćuczynienie przy stanach faktycznych rozciągniętych w czasie, w trakcie trwania których nastąpiła zmiana prawa, nie będzie więc art. 446 § 4 k.c., a właśnie art. 23 w zw. 24 w zw. z 448 k.c., ze wszelkimi wynikającymi z tego konsekwencjami.

jej wejściem w życie. Na skutek wypadku powstał bowiem stosunek zobowiązaniowy, którego treść jest bezpośrednim następstwem omawianego zdarzenia prawnego. Przepisy kodeksu zobowiązań miałyby więc zastosowanie nawet wówczas, gdyby wypadek nastąpił przed 1.01.1965 r., a śmierć denata po 31.12.1964 r.

**THE PROBLEM OF COMPENSATING NEGATIVE EXPERIENCES
OF THE INDIRECTLY VICTIMS IN VIEW OF THE PRINCIPLES
OF INTERTEMPORAL LAW**

Summary

The article presents the problem of compensating negative experiences of the indirectly victims in view of the principles of intertemporal law. The main subject of analysis is divergent case law of the Polish Supreme Court after the entry into force of the amendments to the Civil Code and the introduction of article 446 § 4 to the Civil Code in 3 August 2008 to Polish law, which allows to adjudge appropriate compensation for the immediate family members of the deceased. The main problem presented in article focuses on the answering question whether art. 446 § 4 of the Civil Code applies only to the legal relationships occurred after of above mentioned, so that can be used to settle cases in the moment of entering new regulation into force or if it can be used also to tort which had place before 3rd August 2008. In the article are presented the basic principles of intertemporal law with an indication of their use to facilitate the settlement of intertemporal doubts that arises from the application of art. 446 § 4 of the Civil Code. Finally, in the opinion of the author, is presented appropriate way of settling an intertemporal problems that arise in temporal assessment of the legal relationship started before the establishment of the indicated regulations and completed after the date of its entry into force, and as a result indicate a respective rule of intertemporal law, which will be settled any doubts.

Translated by Szymon Słotwiński

Keywords: intertemporal law, a claim for compensation, intertemporal doubts